

Els meus records d'adolescent, alumne de l'Institut de segon ensenyament a la Girona de l'actual segle

per L. P. G.

Algunes vegades he parlat en conferències a Girona d'alguns records que hom guarda al fons del cor enyoradís. Ara tinc una ocasió per a aportar el record gironí alguns episodis meus, que tenen importància per mí, però que repetits al llarg de breus planes penso que en altres lectors tindran igual sentit de malangia. El curs 1908-09 era l'últim d'escola de primer ensenyament. Vaig viure'l, com a extraordinari experiment, com a escolar de l'escola Dalmau. Arribàrem a aplicar els logaritmes i el càlcul algebràic.

No es estrany que el senyor Dalmau creiés tenir en mí un alumne fidel, mentre a la prova decisiva l'abandonava. Seria llarg de contar. En realitat el meu temperament s'inclinava als temes humans i no ho havien sabut veure; fins a tal punt era captivador. El batxillerat sense poder rectificar la inclinació mal compresa corre perill de cometre un error irrectificable.

L'examen d'ingrés es feia la segona quinzena de setembre, i era molt elemental. Erem pocs més d'una dotzena. La prova escrita anava acompanyada d'una d'oral on hi podia entrar alguna pregunta de religió.

Amb aquesta prova iniciava una llista ben llarga d'exàmens, oposicions i concursos al llarg de la meva vida.

Vaig acomiadar-me de les aules del Palau dels Agullana i no vaig tornar a veure el meu mestre Sr. Dalmau fins després d'haver-me casat, motiu pel qual vaig visitar Girona i el Grup escolar construït en el lloc ocupat per un bualart. Em féu mostra d'un gran afecte, presentant-me els seus alumnes i platicant sobre les Lletres i les Ciències. Pocs mesos després va morir. Els que foren els seus deixebles no l'oblidaran mai.

Es completà el quadre de professors de l'Institut i s'hi inclogueren els nomenats per concurs. Apareixen els noms de Balmes Massot, de gimnàsia (el 1899), F. Armandares, de Ciències i l'ajudant Joan Pericot. Des d'octubre de 1903 era auxiliar de Ciències el Sr. Treviño, de temperament molt difícil, cosa per la qual quedava marginat. De Granada havia arribat en Manuel Pareja per oposició, bon artista i simpàtic. De València procedia, el 1908, per concurs, un excellent professor de calligrafia, Sr. Manuel Barona. En Prudenci Bertrana va ésser

nomenat suplent, càrrec que ell va portar amb seva bonhomia acostumada. En altres llocs he explicat com vaig cursar, aprofitant la relativa facilitat de les assignatures, els cursos tercer i quart en un mateix any d'estudis. A la tardor vaig començar doncs el cinquè curs amb tant sols catorze anys.

Un lligam amb el passat segle XIX era el format per tres catedràtics, alguns d'ells ingressats ja per oposició, i que varen ensenyar la pedagogia científica, encara que fos elemental, i naturalment lluny dels mètodes de la pedagogia moderna.

El primer d'ells era quasi una relíquia, el Dr. Pau Civil i Vendrell. Havia nascut l'any 1838 i guanyà la càtedra el 26 de juliol de 1876, en què va ingressar a Gijón. Era professor de Filosofia.

El seguia en antiguitat el Dr. Joaquim d'Espona i Nuix, catedràtic des del 1881 en què ingressà a Toledo, donant les classes d'Agricultura. Tothom recorda encara el rígid i seriós professor, que va ser durant molts anys Director de l'Institut.

El professor F. de P. Massa i Vall-llosera ingressà l'any 1885 com a catedràtic de Preceptiva Literària i Història de la Literatura. Bona persona, era benèvol amb els alumnes, malgrat que li mancava la inspiració i el sentit literari dels joves que eren els seus alumnes. Tenia detalls curiosos, com la puntualitat estricta, fins a convertir el professor en una màquina.

Quant al Llatí, el professor ens havia arribat de Figueres, i era en Jaume Sagrera, que donà l'assignatura als dos Instituts, Girona i Figueres, on havia arribat a donar classe al meu pare. Donava, per cert, el seu judici personal a més del científic. De mí deia «Buen escolar, pero un poco hablador». Un eufemisme.

Quant al professor Narcís Xifra era un excellent i agradable mestre de Matemàtiques. La tècnica mecànica era el seu gran mèrit, puix li havia proporcionat el gran èxit d'aconseguir l'enllumenat de la via pública.

E. López i F. Calopa, el primer en Matemàtiques, el segon en francès varen tenir un paper més desdibuixat.

L'any 1912 va retornar el professor Ballesster de les seves investigacions per l'estranger. Com ja hem dit en viure a la mateixa casa podia utilitzar la seva estupenda biblioteca i sobrava molt de temps per llegir el teatre de Calderón a la Biblioteca Provincial al matí, per a llegir les obres de Schiller, o veure casualment l'Hamlet posat en escena en el Teatre Principal.

Jo estudiava l'anglès amb un «hermano» de la Doctrina Cristiana, esperant per endavant començar el difícil idioma germànic. Aquell

pobre «hermano» belga que ens ensenyava va morir a la guerra, però jo tenia un company d'estudis, no res menys que l'inventor de «l'aigua de Vichy» als seus seixanta anys, el Doctor Furest.

La Història Natural tingué al seu davant excel·lents professors. S'hi veia la mà dels especialistes. Això és el que dirien el 1890 quan el nou professor va ingressar. Acostumà els seus deixebles a nombroses tasques d'investigació, dedicat sobretot a la Geologia estratigràfica. Aquest professor, Manuel Cazorro Ruiz, preparava aleshores la seva anada al segon curs de Fisiologia i Ciències Naturals de l'Institut de Barcelona, però no vaig arribar a temps de ser deixeble seu en Geologia. La Geologia va portar el professor Cazorro a la Prehistòria, essent el nostre primer estratigrafista i el primer que va ocupar-se amb interès dels sepulcres megalítics. Va publicar, l'any 12, un llibre sobre dòlmens de la província de Girona, tasca que després nosaltres hem seguit més endavant. Molt important va ser la feina portada a lloc en excavacions conjuntes, a les troballes d'Empúries que per fi anaven a emprendre's.

La seva col·lecció contenia algun vas important («el vas Cazorro», útil per a l'estudi de la ceràmica ibèrica), guardava al mateix temps nombroses destrals de pedra polida, o materials del jaciments francesos. Es curiós que jo hagués visitat la seva casa plena de peces boniques, però passava de llarg de tot el que fos prehistòria i arqueologia.

Després de la importància que hem donat a la càtedra en la qual es veu l'esperit progressista, encara que ara ens sembli molt limitat, seria interessant fer ressaltar la renovació total que tingué l'actuació del professor Estalella cosa que ja s'ha fet recentment en l'article sobre els deixebles de l'Institut-Escola que li han dedicat. El cas Estalella sens dubte prendrà encara més volada quan s'estudiïn les condicions en què morí. Va mostrar-nos a tots una lliçó d'humanisme sense límits. Es fa ben clara una entrega total de la part del professor Estalella mentre les obligacions familiars no han permès una volada de tanta empena com lligats per les obligacions de la vida de la família.

Aquest últim paràgraf en el qual jo voldria significar dues tasques magnífiques, però amb característiques diferents, podria resumir-se així, l'Institut-Escola de Madrid i de Barcelona va fer-hi una tasca cabdal, que va durar anys, servint de model àdhuc al final de la seva vida. Mentrestant, el professor Rafel Ballester, després d'uns dies de viure la vida de l'Institut-Escola de Madrid es va espantar, va retornar de pressa a la seva manera d'explicar la Història.

Passem ara a recordar alguns dels companys, no tots, perquè els anys ens els han anat fent oblidar, molt a pesar nostre.

Entre la vintena d'estudiants del curs 1913-14 recordem gent tan destacada com en Llach i Puig i en Llach i Turon, fins fa poc aquest últim enginyer dels «Ferrocarriils de Catalunya»; però es inevitable que alguns se'ns escapin.

Farem referència primer a un alumne ben notable que formava part del conjunt estudiantil del nostre Institut de Girona. Ens referim a Josep Pla i a alguns dels seus textos admirables sobre Girona. Però és evident que menysté o oblida gent com el professor Estalella o el professor Ballester, al qual sembla qualificar de lleuger. Crec que Tomàs Carreras i Artau havia escrit una mena de reivindicació de l'Institut de Girona. Valdria la pena cercar el veritable text que apersona tan sensata com l'al·ludida havia dedicat un plet que ens preocupa molt.

Un altre tipus de problema ens el crea la revisió d'aquell curs, tantes vegades citat, del 1913-14. Se'ns planteja el problema de jutjar la tasca dels germans Serra Ràfols, fills del professor auxiliar de l'Institut, que es deien Elies i Josep de Calasanç, íntims amics meus i que per un esforç notable, en una vida aïllada i plena de problemes familiars, varen arribar a crear-se un nom ben merescut a les ciències històriques. En Josep Calasanç, era un excel·lent prehistoriador, amb qui he col·laborat durant mig segle.

Per fi arribem al personatge a qui atorgàrem el Premi de les Lletres entre els que formaven el nostre grup. Venia de Santa Coloma de Farners amb un germà seu que va morir aviat i que prometia molt. S'allotjaven en una residència sacerdotal dirigida per mossèn Planadecurschach. El jove Josep M.ª Millàs i Vallcrosa ha arribat a ser una de les figures internacionals del semitisme medieval. Però aleshores era el primer en Química i en totes les assignatures i es guanyà les qualificacions màximes de manera més clara del que calia esperar. Ell va tenir per davant meu Matrícula d'Honor en tot, jo com ell vaig tenir el Premi de Llicenciatura, però tot en segon lloc, i donant-se l'esperit de justícia que es donava en el professor Estalella, i essent jo el seu ajudant, això significa molt.

De molts dels companys no en recordo ja ni l'aspecte físic, però d'altres me'n recordo dels noms: el Dr. Pompeyo Pascual, els amics Veray, Mateu (banquer), Gómez (futbolista), Isidor Furest, els germans Audouard, en Saguer, en Bartrina, en Siqués (dentista), en Franquesa, en Macias, en Gorgot, l'Escatllar i tants d'altres...

Em ve ara a la memòria un altre nom conegut, el d'un poeta, advocat, escriptor i home de ferma ideologia, ple d'amistat i discreció, que va aparèixer com a alumne oficial a sisè curs, el mateix que passava amb els aspirants de Magisteri, Roselló, Joan Roura, em refereixo a

Eusebi Isern i Dalmau, que fa uns mesos va celebrar els seus cinquanta anys d'advocat, en forma que no ho haguérem jutjat possible des del punt de vista d'un alumne de començament de carrera. Uns versos encertats donaren a Isern una aureola de bon escriptor que ha mantingut.

Una gran desgràcia va caure damunt la generació que finà els seus estudis l'any 14. Un xicot amb un expedient ple de matrícules d'Honor havia acabat els seus estudis a l'Institut de Girona. La seva especialitat era la matemàtica i les ciències en general. Era el fill únic d'un botiguer, gent menestral, a la Rambla, a la part del riu. Amb il·lusió va arribar a coronar els seus estudis i ens retrobarem a Barcelona. Una breu malaltia. Un error del farmacèutic que va preparar el remei i la mort inevitable vingué per aquell xicot que prometia un gran esdevenidor. El seu nom era Lluís Oriol.

Per primera vegada vaig sentir crits polítics en les gresques que hi hagué entre els cursos 09-14. En proporció que m'atreviria a qualificar de ridícula, petits grupets pintaven per les parets o a les tapes dels llibres frases com «Dato NO, Maura SI» o viceversa.

Per fi cal ressaltar el començament de l'empena femenina en els estudis, aleshores encara en un nombre molt baix: em refereixo a les tres noies que teníem matriculades en el nostre curs, que eren les senyoretes Pagès, Espona i Carmela Furest, que jo recordi.

Seria injust no recordar un dels bidells que vaig conèixer. Home voluminós, imposava amb els seus crits anunciant el final de la classe i fent de la classe i fent anar «a rega» aquella massa creixent que ja començava a ser més difícil de conduir. Era el famós «Xandri».

En resum, crec sincerament que va ser un èxit l'Institut del primer quart de segle. No hi ha més que recollir noms de professors i d'alguns deixebles predilectes per a acceptar que els elcigs no són fruit d'un excés de vanitat, hi una biografia completa redactada pels deixebles de Barcelona i de Madrid. Crec que valdria la pena fer-ne una nova edició. Ho intentarem.

No oblidem que l'equip professoral d'aquests anys (1913-1920) i va completar l'arxiu i la biblioteca, essent-ne director D. Fernando Vez.

El record d'altres temps és suficient per a meditació romàntica, parlant sobre fets viscuts de prop, però deixem la relació i comentari d'altres episodis a fi de no allargar el relat d'aquest lleu comentari.

Esperem que el lector hagi comprès el paper cultural de Girona, sense exageracions i per la sort de tenir mitja dotzena d'homes excepcionals, dels quals ha sortit tota una escola, on encara seria interessant estudiar les relacions científiques i privades.